

200 JAAR NIEUW HAZEGRASPOLDER

G. ADRIAENSSENS

In 1784, precies tweehonderd jaar terug, werd de Nieuw Hazegraspolder ingedijkt. Enkele kaarten werden ter voorbereiding van de indijking van de schorren van het Hazegras getekend. Ze geven een mooi beeld van de snelheid, waarmee een schor opsluikt en 'rijpt' en van een brok regionale geschiedenis.

De kaart van DONCHE, die als landmeter in opdracht van het Brugse Vrije werkte, dateert van de winter 1783-84 (gesigneerd in januari 1784). Ze geeft de ligging aan van de schorren in kwestie; "carte figurative du scorre nommé Hazegars situé au nord est du Franc de Bruges, paroisse de Knocke, à l'est de l'église compétant son Altesse le maréchal Duc de Croy, les héritiers d'Overloop et Joets, contenant le terrain propre au paturage, aloué à Henry Hubens, pasteur".

Als afmetingen worden voor het grootste gedeelte (B)¹ 849 g. 1 L.31R. en voor een kleinere schorre (C) tussen de Zwinkreek en de ruïnes van het Isabellafort met inbegrip van "le terrain attiré par sa Majesté impériale et royale ensemble" m.a.w. kroondomein, 43g. 1l.31r. gegeven. Laten we even een aantal details van de kaart bekijken:

Op de Westzijde vinden we het "fort St-Paul démolé" (R). De huidige Hazegrasstraat werd in 1721 door landmeter Nollet, die in dienst was van het Brugse Vrije en de schade na een ernstige storm kwam beschrijven (Zeewerken 1721, R.A. Brugge Bundels Vrije, Nr. 5266), Schapersdijk genoemd. Op deze kaart van Donché wordt ze als "digue du mer" aangegeven, met erachter de Pauwels vaart als "canal de St-Paul". Op de dijk vinden we de "demeure de Arnold Stocx" (Q) aan het begin van de huidige Kortestraat en de "bergerie de Henri Hubens ouïl demeure" (N), de Stellehoeve, uitgevaar door Gerard Adriaenssens.

Rond de ruïnes van het Isabellafort (H) ziet men een "corps de garde de sa Majesté Impériale" (M), een "aqueduc" (I) en in de kleinere schorre naar de Zwinkreek toe de ruïnes van het St-Theresiafort (G). De verschillende kreek worden van Noord naar Zuid beschreven: vooreerst de "crique de sable" of Zandkreek, de kreek, die nu nu door de Hazegraspolder loopt, blijft onbenoemd; de "crique de boue" of slijkreek en de "crique de l'écluse" of sluiskreek, die de afwatering van de Eyen-sluis verzorgt en buitendijks van de Reygaerts-vliet ligt. Deze Reygaerts-vliet zelf is mooi te zien op de Grote Kaart van het Brugse Vrije van Pieter Pourbus (1571) en ligt achter het later gebouwde Isabellafort

De aqueduc komt waarschijnlijk met de Isabellavaart, die zorgde voor de afwatering van de verschillende polders tot in Heist naar de Eyensluis overeen.

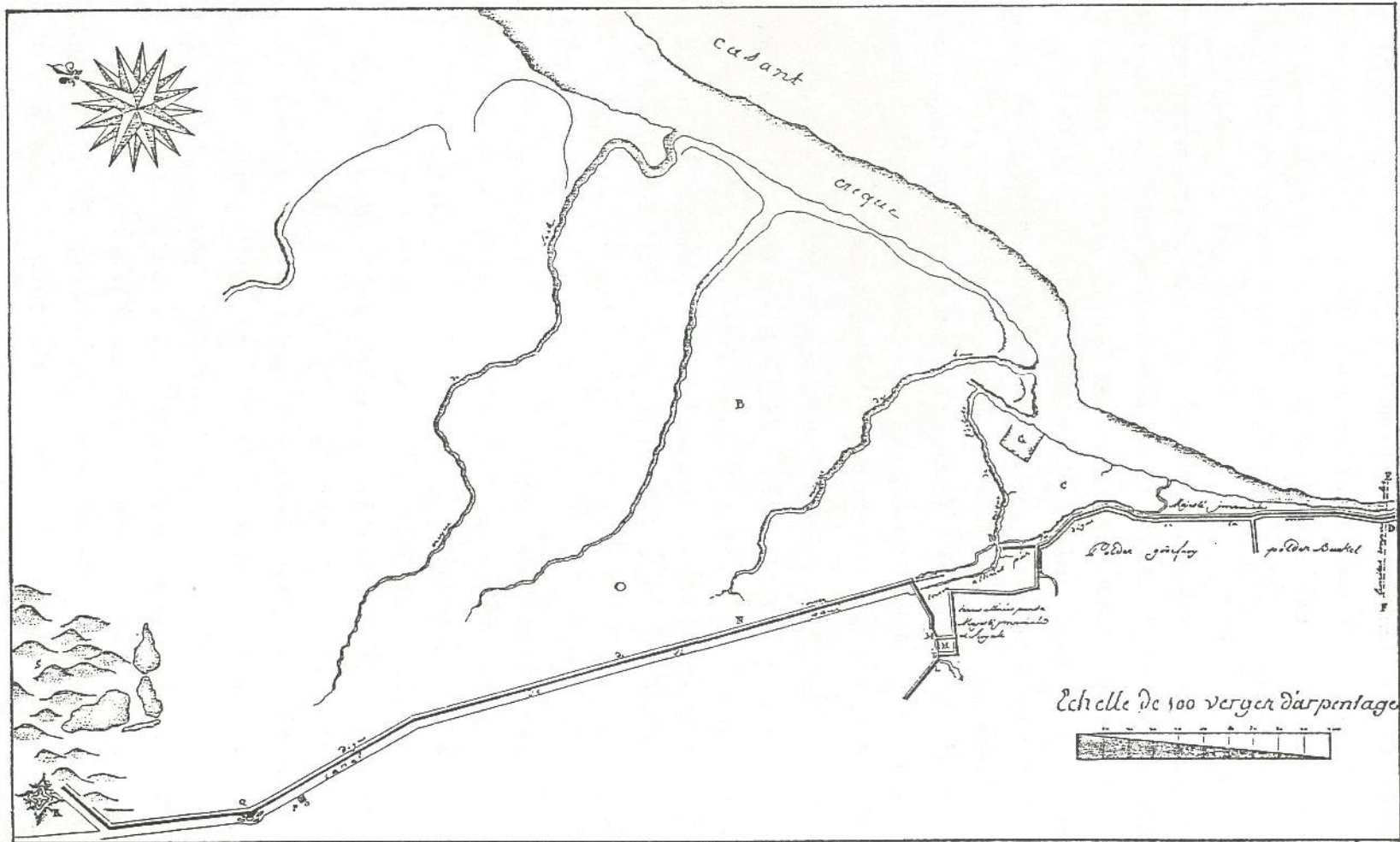
In het boek "Knokke en het Zwin nrl. van M. Coornaert werd een kaart uit het Rijksarchief te Brussel (R.A. Br., Kaarten en plannen, nr. 2646) in de illustraties (Nr8) als "kaart van het Hazegras door Donché (1783) opgenomen. Het betreft evenwel niet deze van Donché uit 1784, die we net beschreven, maar een oudere kaart uit 1755, getekend door landmeter Laurenz, geverifiëerd naar de bestaande toestand door landmeter Lameire in 1783 en, ondertekend door Ph F. Lippens, op 28 februari 1784 als kaart van de in te dijken polder aan zijne excellentie graaf de Belgiojosa ingediend. De oorzaak van deze verkeerde citering is onduidelijk en vergt een rechtzetting. Er bestaan immers duidelijke verschilpunten tussen beide kaarten, die verschillende fasen in de rijping van schorre tot polder weergeven. Voor afmetingen refereert men in de kaart uit 1755 o.m. naar een nog oudere kaart uit 1714 van delandmeters Verplancke en Lootens (R.A.G., Inv. 65, nr. 1391): het Zoute schor mat toen 261g. 1l. 53r. de uinen en de pannen 290g. 2l. 31r. Het dorp Knokke wordt als een heel kleine woonkern aangegeven met ten Noord-Westen de Brabantse pannen en ten Oosten de Papenpolder, de Graaf Jansdijk met daarin de Duivelsput en de molen van Knokke op het Kalf wat verderop. Noordoost hiervan wordt de Haezegraspolder (de huidige Oude-Haezegraspolder) "toebehorent aan zijne Ex. De Prince de Croy volgens kaart 1714 groot 609g. 2l. 94r." ingetekend. Een oud toponiem voor de Oude Hazegraspolder is inderdaad ook de Princepolder, zoals nog op de kaart van Van Der Maelen (1842) aangegeven. Vanaf de Witte Hoeve op de Graaf Jansdijk ziet men duidelijk een voetpad, een "chemin de deux pieds" tot op de Stellehoeve lopen. Langs de Pauwelsvaart loopt het nog een eindje in Noordwestelijke richting, alvorens met een bruggetje de vaart te dwarsen. Bij grondwerken in 1942 werden er oude brugpijlers, ronde stukken van oude scheepsmasten, blootgelegd.

Zoals op de kaart van Donché wordt de Stelleput ten Noorden van de Stelle(hoeve) als "puit d'eau douche" ingetekend. Ook hier worden de Stelle zelf als "bergerie occupé par H. Hubens", het "Fort St-Paul occupé par les Holandois", het "Canal de St-Paul construit en 1627" en het "Fort Isabella démolie par les Holandois en 1702" aangeduid. Voor het Fort St-Paul strekte zich een brede zandvlakte uit tot aan de

zee, die Laurenz in 1714 "Banc dit de Peirde-ment" noemt. Op de Grote Kaart van het Brugse Vrije van Poulbus (1571) is de Paardemarkt de westelijke landtong van het eiland Cadzand en heet de grote zandvlakte ten Noorden van het later gebouwde fort St-Paul den Noordt. Hoe deze naamwisseling tot stand kwam, is niet duidelijk.

Het Zwin wordt als "Swin ou Port de l'Ecluse" vermeld. De Zandkreek op de kaart van Donché heet 29 jaar vroeger de "Crique dite de Peirde Stert" met inderdaad de vorm van een lange paardestaart. In het procesboek "Memoire en cause de l'Etat Belge contre le Haezegraspolder et le Zoute-Polder" van de advocaten A. Van de Vyvere en L. Verhaeghe (Gent, 1907) wordt op een streekschets tevens nog de "Peirde-stert Kreeke" vermeld. Deze paardestaartkreek lag buitendijks na de inpoldering van de Nieuwe Hazegraspolder en lag volledig verzand in dit gebied, dat als Kleyne Vlake op de kaart van Van Der Maelen (1845) aangeduid wordt; het betreft de restanten van de Paardemarkt zandvlakte van Laurenz in 1755. Heden komt dit overeen met het oude vliegveld achter het natuurreservaat van het Zwin.

De volgende kreek, de "Nouvelle Crique" onbenoemd bij Donché, is tot op heden bewaard gebleven en staat in de volksmond als Spletkreek bekend. De Slijkkreek uit 1784 heet in 1755 "Crique de la Bergerie". Verderop vinden we nog een kleine "Creque dite de Krinkelkreeke" en de Reygers- en Sluysvlietkreeken als een netwerk voorbij de resten van het St-Theresiafort. Een vergelijking van de kaarten uit 1755 en 1784 toont mooi hoe in dertig jaar het krekensysteem van de Hazegars toegeslibt is. Als voorbereiding op inpoldering werden in die periode ongetwijfeld de kleinere kreekarmen reeds afgedamd zodat ze sneller toeslibden. In 1784 blijkt het schor dan rijp voor inpoldering: enkel de grotere kreeken zijn nog bewaard en moeten reeds fel aan diepte en breedte verloren hebben, zo getuigen toch namen als slijk- en zandkreek in 1784. Het complex van kreeken, forten, dijken en sluizen aan het Isabellafort heeft een meer dan boeiende geschiedenis. Het is dan ook erg spijtig dat gedeelten ervan zoals het sluiswachtershuisje aan de Eyensluis aan de Vrede verdwenen en nog maar enkele jaren geleden een helft van het Isabellafort voor akkerland geëffend werd. Het is de taak van gemeentelijke en hogere overheid dit in de al dan niet nabije toekomst te beletten.

Deze sluis van de Reygersvliet of Eyensluis staat aan de Noordwestelijke kant van het Isabellafort als " ecluse démolie 1702" Tussen de sluis en de Cantelmolinie (1641) ligt duidelijk het hart van de Reygersvliet. Bij het bouwen van het Isabellafort werd de Graaf Jansdijk in 1622 trouwens verlegd. Een oude tekst hierover:² "Ende item soo liggents noch aan de zuytsude naest t'oosthende daer an en de ziutwest bij 't fort van St-Isabelle over den grave Jansdyck ofte werdyck vier gemeten twee lijnen vjftich roeden landts t' welck oock bedyckt en de bevanst es sunde een dru hoecktnelick optwesthende smaller tussen den oude grave Jansdyck ofte Werduck die nu geheel is geplaneert en de geheel hiertoe gemten tot aantlant behorende t'kint van jonker Pieter d'Haene crom an de zuytseyde en opt westhende nieuw verleyde hende dicx dat verleyt was in tjaar sesthienhondert twee en twintich in t maeken van t' voorschreven fort Ste Isabelle, an de noordseyde, streckende metten oosthende tot an tvoorlant ofte cuer was van de geule van Reygersvliet, dus hier de selve gemeten 2 lijnen 50 roeden"

Boeidende en fraaie weergave van verschillende belangrijke episoden niet enkel van plaatselijke maar ook van nationale geschiedenis: de inpoldering van de Zwinstreek, de zeeverbindingen van de haven van Brugge, het no-man sland tussen de Spaanse Nederlanden en de Verenigde Provinciën. Het land, zoals het er nu nog ligt, geeft er nog getuigenis van. De kaarten tonen hoe het groeide van schorre tot polder.

Het blijft vragen opwekken waarom een ervaren sluisexpert als Ph.F. Lippens bij het plannen van de indijking van de Hazegrasschorre tot Nieuwe Hazegraspolder gebruik maakte van een kaart uit 1755. Het is toch voldoende bekend dat een schorrenlandschap snel verandert, zoals nu nog bijvoorbeeld in het Verdronken Land van Saeftinghe gebeurt, en zoals een vergelijking tussen de kaarten van Laurens in 1755 en Donché uit 1784 toont. Het oude kaartenmateriaal van de Zwinstreek toont de historische groei van een internationaal befaamd landschap met een grote rijkdom aan historische dijken, kreekresten en forten. De bescherming ervan is van het grootste belang omdat onze streek nu nog een weerslag van eeuwen geschiedenis vormt. Zo werd de Nieuwe Hazegraspolder in 1978 als landschap gerangschikt. Mevr Rika DeBacker, toenmalig Minister van Cultuur, speelde hierin een vooraanstaande rol.

1. elke letter verwijst naar de kaart van Donche (1784)
2. A. Van de Vijvere, L. Verhaeghe, *Memoire en cause de l'Etat Belge contre le Hazegraspolder et le Zoute-polder* (Gent 1907) p 6-10.

Bronnen: * kaart Laurenz en Lameire uit 1755 (51,4 cm x 75 cm)
A.R.A. Brussel Rekenkamer kaarten en plannen 2.646
* kaart Donché Jan 1784 (77,6 cm x 45,8 cm)
R.A. Brugge Col. K. Mestdagh nr 2291

